

TERRA

Francesc Viadel

Premi Blai Bellver
de Narrativa 2001

I

El final de l'estiu sempre acabava anunciant-se al poble de la mà d'una llum com de mitja vesprada que s'escampava pertot arreu. Llavors, les escarransides muntanyes que circumdaven el poble mamprenien un to blavós, gèlid, i, sota l'amanyac esmortit d'aquell sol, tothom comprenia que havia arribat el temps de tornar a l'escola, de preparar els treballs de la collita de les taronges, d'enllestir els darrers detalls per a la celebració de la festa gran, de refer, en fi, tot allò que l'agost havia immobilitzat enmig dels seus dies inacabables.

Aquell any, però, i per primera vegada en tota la seua vida, totes aquestes coses van deixar de tenir sentit per a Joan. I això perquè justament un primer dia de setembre havia perdut sobtadament el seu pare. El cas és que a Jesús Valcaneres el cor se li havia trencat a la matinada enmig d'un somni ple de rosada, mentre l'esperaven els homes a la plaça per tal d'anar a treballar als horts tot just quan el primer tren d'anada del poble a València s'enlairava entre la terra i l'albada. La mare de Joan es va trobar el seu marit mort al llit, garratibat, arronsat com un xiquet de pocs mesos, submergit en un bassot d'orina. De colp i volta aquell cos gegantí, fins i tot aterridor, s'havia abandonat sense oposar cap resistència al plàcid caliu dels orígens. D'ell potser s'hauria esperat una resistència enfurismada, un violent i inacabable terrabastall de músculs i d'ossos, un combat contra la mort digne d'una

epopeia clàssica. Però no. Simplement sucumbí sense aldrull, en silenci, de manera anònima, restant immòbil com un pardalet aterrit de fred.

Molt poc després de la trista troballa, hi va arribar el metge. Detingué de mala gana els seus ulls sobre el cadàver i tot seguit —posant la boca molt petita— assegurà que l'home no havia patit gens ni miqueta i explicà que era talment com si una descàrrega elèctrica de milers de quilovats haguera tocat les puntes dels dits de Valcaneres unes dècimes de segon. Després d'aquella breu explicació, el metge encara restà uns minuts mirant-se aquell cos enorme fins que una estranya sensació d'impotència li féu acotar el seu cap menut i redó i anar-se'n de la casa en silenci amb un lleu tremolor de cames.

Joan va assabentar-se de la mort del seu pare a penes uns minuts després de xafar València procedent de Barcelona, ciutat on havia viscut els darrers vuit anys. Quan va arribar al poble ja no hi havia gran cosa que ell poguera fer. Els seus germans Antoni i Empar, ajudats per Bernat Escrig, soterrador i amic íntim de la família, havien vestit i ficat a la caixa Jesús Valcaneres, distribuït al menjador les cadires per a la vetla, avisat tothom del decés, i fins i tot havien tingut temps de preparar els embullats papers del jutjat... papers de mort.

Fou un dia pesat. La casa va romandre amb les portes mig obertes fins a mitjan vesprada perquè la gent s'assabentara que allà hi havia un difunt i que, per tant, calia entrar-hi obligadament a retre un rigorós comiat o bé passar per davant del domicili en silenci absolut, amb un gran respecte. Des de primeres hores del matí la notícia va anar de carrer en carrer, de casa en casa, de boca en boca, i en poc més de mitja hora el

menjador dels Valcaneres es va omplir de gom a gom. La gent s'amuntegava nerviosa com un eixam al voltant del taüt, el qual s'havia col·locat perpendicular a la llar de foc escortat per dues enormes creus farcides de peretes elèctriques. Els veïns estaven xarradors, excitats per l'esdeveniment i no cessaven de disparar les seues llangoroses lletanies, sovint destorbades per algun comentari més o menys grotesc, més o menys graciós. Així, hi havia mestressa de casa que explicava amb tota mena de detall en quin precís instant havia sabut de l'òbit de Jesús Valcaneres. Podia ser que al moment de rebre la notícia ella estiguera torcant-li el cul al seu fill o fent-se la seua escrupolosa higiene íntima. Unes altres comares disculpaven la fugacitat o la tardança de la seua visita a causa d'haver-se deixat el dinar al foc. Les més atrevides de les d'aquesta espècie tenien temps fins i tot d'explicar què feien perquè no se'ls passara l'arròs o quina quantitat de sagí o canyella afegien a les pilotes de carn. També hi hagué fins i tot alguna dona del veïnat que es va permetre la gosadia d'acaronar lleument el rostre bru del traspassat tot mentre deixava anar algun discretíssim somic d'una increïble i preocupant versemblança. Els homes, gairebé tots fent rogle al corral de la casa, comentaven, enfonsats en una remor, les dificultats que es preveïen amb vista a la collita mentre intercalaven anècdotes directament relacionades amb el mort, que durant tants anys els havia fet de cap de colla en les faenes del camp. Els germans de Jesús Valcaneres, els seus joves nebots, els seus cosins, els amics més pròxims es limitaven mentrestant a mirar-se'l dins la caixa, distants, amb una llampada de sorpresa en els seus esguards, molt probablement admirats per la majestuosa dignitat del cadàver.

La casa, de sobte, s'omplí de mosques que es van sentir atretes per l'olor de laca recremada, de massatge barat d'afaitar, de colònies de garrafa, de greix desfet de gallina, de tendons cuits de vedella i nap bullit, de calces polsoses, de clavells marcits... de mort. Cada cinc minuts alguna vella exhalava una oració entre els exagerats oferiments d'alguna viuda a fer una mica de dinar per als amfitrions o un café ben carregat de llet. Cada deu minuts hi arribava algú de nou i feia la mateixa cara d'esglai que havien fet tots els presents en creuar el llindar de la porta. Tot plegat, la casa va esdevenir un autèntic circ amb una pista on lloros extravagants carregats d'hòsties exhibien les seues teories, primàries, casolanes, sobre el moment suprem de la mort. Joan, desacostumat ja a les normes marcades pels de poble, es va negar que tot allò durara més del que fóra estrictament necessari, fins i tot, d'allò que la llei mateixa determinava. Fet i fet, una nit sencera de visites musicada pel brunzit de les velles resant el rosari, pels plors, li hauria resultat del tot insuportable. Així que tan sols deu hores després de la desgràcia, i fent ús de la seua condició de primogènit, Joan donà l'ordre que eixira el taüt cap a l'església de Maria Auxiliadora. Fins a arribar a l'església, el seguici fúnebre hagué de caminar sota un cel lleganyós prenyat de rantelles i teuladins atordits per la calor. Un cel, no obstant això, bonic, tan bonic que semblava impossible que algú poguera morir una vesprada com aquella i amb aquella llum que se suspenia del cel com si estiguera feta de llargues i llampants tirallongues de paper xarol. Els oficis fúnebres i el condol a la porta de l'església duraren una eternitat. Però el pitjor, no obstant això, passà després, al cementeri, quan els funcionaris obriren per darrera vegada el

taüt dins de la capella ardent. En aquell moment Joan restà paralitzat davant el cos del seu pare, d'aquell estrany somrís que li dulcificava el rostre barbat, angulós... els planys ho inundaren tot... la por s'apoderà en secret de cadascun dels presents... la por i una tristesa, segons els casos, inconsolable i desesperada.

L'endemà mateix, Joan s'ocupà d'alguns tràmits administratius al jutjat, al banc i a la Cooperativa Agrícola, de la qual el seu pare havia estat soci des dels 14 anys. Calia donar de baixa del món Jesús Valcaneres, perquè els morts, a partir del moment que són morts, ja només cal que resten inscrits a la memòria. D'altra banda, aquell matí Joan també es va veure obligat moltes vegades a donar la primera notícia del succeït, unes altres fins i tot a apuntar un munt de causes imprecises a una mort tant sobtada. La gent volia saber, es creia en el deure de saber per què es moria. I és que realment a ningú dels que coneixien Jesús Valcaneres li hauria pogut passar pel cap que aquest haguera de morir d'aquella manera, tan imprevista com absurda. No debades el pare de Joan, als seus 55 anys, aparentava gaudir d'una salut excel·lent. Al capdavall ningú no podia creure's que algú es morira per un colesterol una mica elevat o per una pressió arterial més o menys escandalosa. Ni tan sols per la fatal coincidència de totes dues circumstàncies. Això, de fet, eren malalties, si és que així se les podia anomenar, de comentar mentre es jugava al dòmino el dissabte a la vesprada o bé mentre es prenia el café al Casino Liberal o a la Societat Recreativa Agrícola. Tot plegat, per a la gent, les malalties que mataven de debò es portaven dibuixades al rostre o se sabien per una manera determinada d'arrossegar les cames mentre es

caminava. Eren malalties no anomenades que condemnaven les seues víctimes a un exili casolà. Qui les patia deixava d'anar a guanyar jornal o mai més no se'l veia a la partida de les vesprades. D'ací que quan Joan explicava que el seu pare tenia el colesterol i la pressió alts i que per aquests dos motius se li havia trencat el cor, la gent se'l mirava amb escepticisme, amb una gran incredulitat. Després, capcots, se n'anaven deixant entreveure la seua dolorosa resignació, atabalats, pensant que, al cap i a la fi, també ells havien de morir.

Cal dir que l'experiència de la mort no li era desconeguda a Joan, si bé mai no l'havia patida d'una manera tant punyent com fins aleshores. De fet, Joan havia vist morir a la mateixa casa tres dels seus avis i dues tietes solteres. Havien estat, però, una mena de morts de compromís, previsibles, degradants i alliberadores. Morts d'aquelles que es couen durant mesos, de vegades durant anys, i que arriben entre llençols orinats tot just quan els cossos es consumeixen inevitablement en una nafra de foc. Però, després de tot, Joan sabia que la mort, fóra silenciosa o no, sempre acabava deixant el mateix rastre, i per això, de seguida, així que va ser coneixedor de la del seu pare, va saber fer-se càrrec de la situació convençut que, una vegada algú moria tot desesper resultava inútil. De la mateixa manera sabia que després de qualsevol mort arribaven dies freds, dominats per una buidor indescriptible i que llavors el millor era alenar fort, empassar-se la saliva i explicar-se a un mateix que res no havia ocorregut, pensar que sempre hi hauria un lloc per al difunt a la vall més resplendent i lluminosa de la memòria.

Aquell matí mateix encara tingué temps de visitar el cementeri acompanyat de l'enterrador Escrig. Primerament s'atansaren fins al nínxol de Jesús Valcaneres tancat, amb un pam d'algeps sobre el qual hi havia ratllades amb un tros de carbó les seues dades de difunt. Després d'uns minuts de visita recorregueren pausadament les diferents trames de nínxols per tal de cercar els dels avis paterns de Joan.

—He vist —digué Escrig davant la tomba de l'avi Valcaneres— el teu pare ací dret, justament on som ara, moltíssimes vegades. Tenia per costum acostar-s'hi sempre que acabava enjorn de treballar. S'encenia un cigarret i es quedava en silenci, com bocabadat, davant la caseta dels teus avis... Ton pare sentí molt la mort del teu avi... Li agradava venir. A mi, en canvi, el lloc no m'agrada gens ni miqueta... prou vegades hi vinc ja per pura necessitat, per coses de la faena, ja saps. Però, mira, això va com va. La meua dona, per exemple, no hi ha dissabte de l'any que no hi vinga a posar flors a sa mare. Escolta, cadascú té la seua manera de recordar-se dels seus...

—Tu vas conèixer el meu avi Vicent?

Escrig es passà la mà pel cap mig pelat i assentí afirmativament.

—Clar que sí! Era un home xicotet, res a veure amb el teu pare. Blanc com un gesmil i molt educat. Vaja, com un senyoret de València. De vegades, algun dia entre setmana, quan ja feia bon temps i en acabar de passar comptes al molí de Pinyana, se'l veia en bicicleta en direcció a aquell tros de terra que us vàreu vendre ja fa alguns anys. Anava sempre molt arreglat, net com una patena i al darrere portava les eines del camp arreplegades en un grapadet, lligades amb una llaçadeta.

—A la inscripció —assenyalà Joan amb una veu mig trencada— posa que el meu avi va morir el 1966, just l'any que jo vaig nàixer...

—Sí... l'any 66... D'un càncer de pulmó... —matisà Escrig—. Li agradava molt enrotllar-se cigarrets. Podia passar-se tota una vesprada al Casino Carlí fumant un cigarret darrere de l'altre... La teua àvia l'encalçava constantment, li marmolava perquè no seguira fumant i ell simplement s'encongia de muscles i somreia... què li hem de fer, les coses són com són...

Escrig llavors emmudí i les faccions del seu rostre es tesaren com si alguna cosa l'haguera ofés. En realitat res no justificava el seu canvi d'humor. Simplement Escrig, de tant en tant, mudava sobtadament de caràcter, una actitud que li havia valgut entre els seus nombrosos detractors la fama de ser un home fred, quasi tan fred com la gent que soterrava.

—El cementeri —irrompé Escrig— només és per als morts, ho entens, Joanet? Jo preferisc anar-me'n al restaurant del jardí i fotre'm una sépia ben grossa acompanyada, si és possible, d'un ou fregidet, unes creïlletes i un pitxer enorme de cervesa ben freda i amb dos dits de bromera. Joan el fità de dalt a baix amb una indiferència indissimulada alhora que assentia afirmativament amb el cap. I tant —pensà Joan, anguniejat— que el cementeri era tan sols per als morts! De fet, la flaire a flors marcides i humitat, la pols que exhalaven els vells xiprers al costat de la tanca, el brunzit atabalador dels macabres insectes de l'indret estaven a punt de tombar-lo a terra.

—Bé, i el cementeri també és —prosseguí Escrig enfadosament— d'alguns vius, d'uns pocs com ara els de

l'Ajuntament, que s'omplin les butxaques cobrant els nínxols a preu d'or... uns fills de puta tots, que t'ho dic jo que et vull bé...

Escrig i Valcaneres continuaren caminant entre les façanes de nínxols. Cadascuna d'aquelles finestres cegues de marbre era una història. El nom i els cognoms del difunt la titulaven. Les dates la situaven en el temps. Els retrats en confirmaven l'autenticitat. Uns retrats ovals on rostres de tota mena s'ofegaven en color o en blanc i negre. Joan sentí un desig irreprimible d'insultar els qui trobaven bells els cementeris, per a ell simples presons de records amarades de dolor i podriment, monuments al pànic, a la inutilitat de viure.

—Trobe que és horrible haver de morir i el pitjor és que t'hagen de soterrar en un lloc com aquest...

—Morir? —s'interrogà Escrig—, això no té cap importància... els morts, en el fons, són inofensius... molt bones persones, si t'ho mires bé.

Joan restà una mica perplex, sense acabar d'entendre l'amic del seu pare. Però Escrig sabia molt bé el que es deia. De fet, a ell els únics que sempre li havien fet mal havien estat els vius. Durant molts anys havia estat rebutjat als cafés, a les colles del poble, a les taules dels restaurants. Cap xicoteta no el va voler estimar durant la seua joventut. Escrig hagué, doncs, de conformar-se amb el caliu dels bordells de la ciutat, amb els vergonyants racons dels locals públics, amb l'amistat, sovint secreta, d'uns pocs. Foren anys molt difícils, fins que un bon dia es va despertar reconciliat amb la mort. Aprengué a vestir de diumenge els cadàvers, a afaitar-los netament, a rentar-los com si foren nens de bolquers...

n'aprenqué la resignació i la paciència, el no sentit de les coses. La mort definitivament deixà de ser un obstacle per a viure.

El dos amics continuaren en silenci passejant pels calmosos carrers del cementeri. Joan, de tant en tant, es detenia davant d'una trama de nínxols i llavors mirava detingudament els retrats i les dates. Ací descobria un parent llunyà de rostre ratat i ulls foscos que havia mort el mateix any que Martin Luther King; allà, una jove d'ulls molt blaus i xorrollosos rínxols d'or que va caure el mateix dia que el general Franco; més cap a la dreta, un xicot de trenta anys amb la mirada molt trista que va deixar els seus un diumenge de Rams; amunt, molt amunt, quasi tocant el cel, un home de seixanta-tres anys amb un somriure d'orella a orella que havia estat soterrat a penes feia uns mesos...

—N'hi ha de molt joves... —comentà finalment abatut.

—De molt joves i de molt vells, i de no tan vells... hi ha de tot com a tot arreu... —afegí Escrig sense emoció.

Molt a prop d'ells trafegava el funcionari més baix de la casa recollint les flors marcides dels nínxols, traient enormes teranyines dels xiprers, carregant restes d'algeps ressec amb un carretó deforme i una pala sinistra. Tenia les orelles molt grans, com fulles de plataner, i uns ulls petitíssims que s'enfonsaven sota unes celles molt espesses i nevades de grosses partícules de caspa. La seua suor s'olia a molts metres de distància i no semblava importar-li gens ni miqueta el seu aspecte d'almoiner.

—Rabosot! Què, com va la faena? —li escridassà Escrig.

—La faena mai no ve bé a ningú... ahir en vam tapar tres: Valcaneres, el fill de l'escrivent i dues velletes del carrer de la Capella... en el negoci aquest no t'ho acabes mai!

Tot seguit, el Rabosot desaparegué darrere d'uns frondosos esbarzers espentant el carretó i, en pocs segons, només en quedà el soroll llunyà d'una desafinada melodia que anava malxiulant per tal d'espantar-se del damunt els espectres.

—No t'ofengues, Joanet...

Joan mogué el cap d'un costat a l'altre i tirà recte cap a la porta del cementeri, escortada per dos enormes àngels de marbre de cossos atlètics i rostre acriaturat. Per un moment li hauria agradat veure aquells éssers batent les ales en l'ample cel, arrancant de les mans de Déu totes les ànimes que durant mil·lennis aquest havia condemnat a l'oblit.